

Т.А. Дубіч

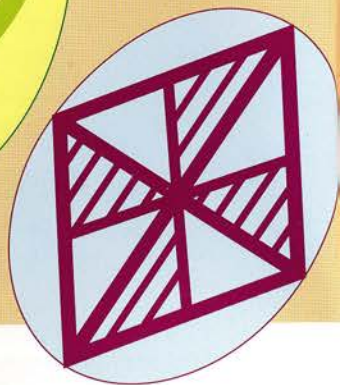
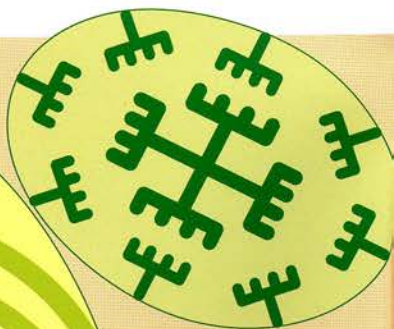
ДИВО-ПИСАНКА

Мій матері, Гаратюк Марії Іванівні,
народній майстрині, якій я завдячую всім,
чого навчилась у житті, присвячую.

Автор

Ой котися, писанко,
по горах, по долах.
Набирайся сили
у темних дібровах,
макового цвіту,
зелені вербичок,
сині неба рідного
в утілих руках.
Даруй людям щастя,
радість і здоров'я,
український слід барвистий
залиши в віках.

ЮНИЙ ДРУЖЕ!

Ти тримаєш в руках цікаву дитячу книжку з писанкарства.

Писанкарство – давня українська традиція розписувати (розфарбовувати) курячі яйця до Великодня.

День воскресіння Ісуса Христа – Пасха, або Великдень – одне з найбільших християнських свят, що символізує перемогу життя над смертю. Відзначають його навесні, коли природа прокидається від довгого зимового сну, оживає й оновлюється.

Готувалися до свята заздалегідь: білили хату й мастили долівку, наводили лад на подвір'ї, купували подарунки, справляли обновки, пекли паски, фарбували яйця. Для освячення в церкві складали великодній кошик, в якому обов'язково мали бути паска, сіль, хрін, ковбаса, сало і, звичайно, писанки.

Щоб виготовити писанку, окрім бажання, потрібне неабияке терпіння і знання секретів писанкарства. Ця книга не лише ознайомить тебе, юний друже, з історією писанкарського мистецтва, а й допоможе оволодіти його азами.

Тож успіхів тобі, наполегливості й натхнення!

Зміст

З історії виникнення писанки	4
Види писанок	8
Традиції і сучасність у писанкарстві	10
Види орнаментів та їх елементи	14
Послідовність виконання роботи	19
Писанки із колекції автора	23

З історії виникнення писанки

Яйце завжди було загадкою для людини: неживе, воно давало початок новому життю. Тому його почали вважати символом самого життя, уособленням чарівної сили добра.

Наприклад, у давньогрецькій легенді стверджується, що Всесвіт виник із велетенського яйця, яке знесла богиня Ерінома: з однієї частини шкаралупи утворилася Земля, з другої – небо, з жовтка – Сонце і зорі, з білка – Місяць.

У стародавніх перських храмах збереглися золоті зливки у формі яйця, а в Китаї під час весняних свят яйця розфарбовували різними кольорами.

У багатьох народів існують прадавні перекази, де справжні події, історії переплітаються з вигаданими й бажаними.

В українській народній казці “Яйце-райце” яйце також наділене чарівною силою, бо, коли воно розбилося, “... як узяв же скот вернути з того яйця! Верне та верне...”.

Окремий пласт духовної культури людства становлять легенди релігійного змісту. Зупинимося на них детальніше, оскільки в уявленнях наших сучасників писанка тісно пов’язана зі світлим святом Христового Воскресіння.

...Коли Ісуса Христа поховали, вхід до гробу привалили великим каменем і поставили варту.

Понтій Пілат, начальник варти, саме снідав, коли до нього прибігли перелякані вартові й повідомили, що Христос воскрес. Пілат не повірив цьому і відповів, що як не може з чорного стати біле, так не може мертва людина воскреснути, й наказав вартових стратити. Але цієї миті яйця, принесені до сніданку, почервоніли. Тоді Пілат подарував вартовим по крашанці та звелів сповістити всіх, що Христос воскрес.

А ось вірш-легенда “Писанки”, що належить перу українського письменника Юрія Федьковича.

А з четверга, темної нічки,
без місяця й без свічки
Оливная гора сіяє,
бо там Син Божий у слізоньках
потопає,

Господа благає:
— Не дай мене, Боже,
на ті муки тяженькі...
А може... Йой, Боже...
Може, така мені доля
від тебе судилась!
Нехай буде Твоя воля,
і царство, і сила.

А може б, мож тую чашу
від мене узяти? —
Не мож було... Замучили...
А Божая Мати,
та бідна, нещаслива Мати
за Русалимом, в крайній хаті
сидить собі коло печі,
вощик крає, в череп мече,
топить його на жарочку.
І вощику натопила,
і золоту кисточку* купила
і покладків свіженьких,
біленьких узяла,
воском уписала,
ще й намалювала,
відтак в кошик поскладала
та й до Пілата поспішала.
За Пілатом навколішки ходила,
писаночки носила,
і курочку в даруночок,
та все благала-просила:
— Пілатію-воеводу, славний государю,
пусти мені мого сина...
Одного лиш маю, одного, мій паночку!
Їй-богу, одного!
Я ще кращих понапишу,
ще кращих, їй-богу...
— Не плач, не плач, Пречистая!
Його вже немає...
К землі повалилась,
мов убита, а писанки
у світ розкотились.

*Кисточка — писачок, яким розписували яйця.

Існує ще одна легенда. Якось бідний селянин ніс у кошику яйця, щоб продати на базарі (сім'я у нього була велика, а заробітки — малі). По дорозі він зустрів Христа, який ніс хрест на Голгофу. Уявив чоловік свого старшого сина, залишив на дорозі кошик і почав допомагати Ісусові. Коли повернувся назад, до кошика, то побачив, що яйця стали крашанками.

Наступна легенда розповідає, що жила в одному селі бідна жінка. І було в неї дванадцять синів, які тяжко хворіли і один за одним помирали. Краялося з туги материнське серце, але ніщо не допомагало: ні зілля, ні бабки-знахарки. Нарешті, залишився в живих лише найменший син.

Молилася щиро мати, просила Божої ласки та допомоги. І ось приснився їй ангел. Він сказав, що врятує сина, коли жінка допоможе йому боротися зі злом, якого так багато розвелось у світі.

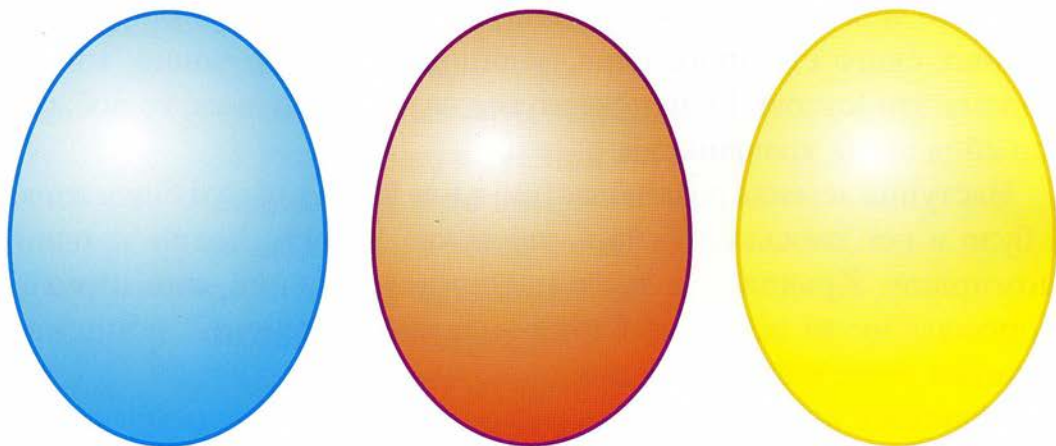
Прокинувшись, вона побачила на столі курячі яйця. Зробила писачок, заварила трави, розтопила віск і стала виводити узор за узором. Гарні виходили писанки, із символічними знаками добра. Жінка роздавала їх людям як символ людяності, добра і милосердя. Адже людина, яка хоч раз в житті потримала в руках писанку, уже ніколи не зможе зробити нікому зла...

За часів розп'яття Ісуса Христа хрест мав вигляд літери “тау” — Т.
Форма † з'явилася у IV ст.

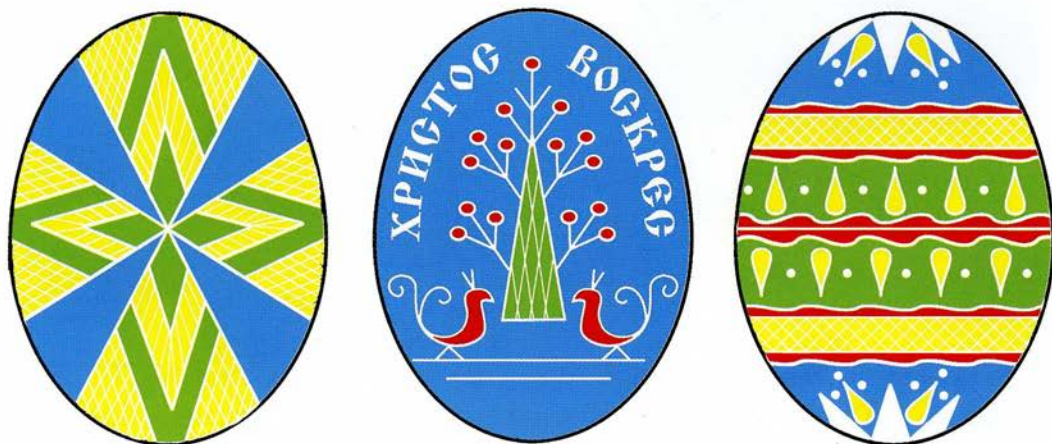
Види писанок

За способом виготовлення писанки поділяють на кілька видів.

Крашанки – яйця, пофарбовані одним кольором, без узорів. Найчастіше господині використовують природні барвники, наприклад, лушпиння цибулі (жовтий, оранжевий, червоний, коричневий кольори), ягоди чорниці або бузини, змішані з розчином жовтої фарби (зелений колір), відвар гречаної полови або сушених квітів блакитної мальви (синій колір). Рослинні барвники закріплюють галуном або розсолем квашеної капусти. Такі крашанки після освячення можна їсти.

Сучасні писанкарки, окрім природних, застосовують і анілінові барвники. Проте такі крашанки для їжі не придатні, оскільки фарба проходить крізь шкаралупу.

Писанки — на поверхню яйця розтопленим воском за допомогою писачка наносять орнамент. Роблять це поступово: від білого — до чорного чи темно-синього кольору, використовуючи або природні, або хімічні барвники.

Дряпанки (різьбянки) — на пофарбованій одним тоном поверхні яйця гострим предметом (голкою, шпилькою, лезом) видряпують узор.

Крапанки (галунки) — на фарбоване яйце краплями воску наносять візерунок іншого кольору чи кольорів.

Мальованки — яйце розмальовують фарбами з допомогою пензлика (найчастіше це дерев'яні, декоративні писанки).

Освяченим писанкам та крашанкам приписували чудодійну силу:

- схована під стріху писанка оберігала житло від пожежі;
- закопана під поріг хати, вона охороняла від злих духів;
- захована в хаті між мисниками, допомагала у веденні господарства, оберігала рід від всякої напасті;
- дівчата вмивалися водою, в якій лежала писанка, щоб бути привабливими;
- знахарки використовували писанки для лікування всіляких недуг, чарування та заклинань.

Та найбільше народ вірив у те, що людина, яка потримала в руках крашанку чи писанку, не зможе чинити зло.

Тому батьки дарували крашанки дітям, дівчата — хлопцям, господині — дорогим гостям. Про писанки складали пісні-частівки:

Ой легіню, вийди з хати,
не бійся морозу.
Хай ти в твої білі ручки
писанку положу.
Дочекалась вже до свят,
щоб тебе зустріти,
щоб у твої білі ручки
писанку вложити.
Який листок на вербі,
такий на калині.
Вдарував мені писанку —
маю ще й по нині.

Традиції і сучасність у писанкарстві

Процес виготовлення писанки досить складний, потребує особливого терпіння і вміння. Для жінок-писанкарок це своєрідний святковий ритуал, до якого готувалися заздалегідь.

Яйця для писанок збирали від курки-молодки. Писанки писали зранку, до схід сонця, в той час, коли до хати ніхто чужий не заходив. А якщо хтось зайде, писанкарка швидко шептала, ховаючи свій витвір:

Сіль тобі в очах,
кремінь тобі в зубах,
як не шкодить земля воскові,
так хай не шкодять твої очі писанкам.

Коли нарешті був виписаний перший узор (той, який мав залишитися білим), починала писанка мандрувати по горшечках з настоями й наварями із різного зілля.

Виводить мама дивним писачком по білому яйці воскові взори. Мандрює писанка по мисочках із цибулиним золотим узваром, з настоями на травах і корі, на веснянім і на осіннім зіллі — і писанка оранжево горить у філіграннім сплеті ліній. То вже вона, як дивовижний світ, то вже дзвенить, як згусток сонця, бувають буйно квіти у росі, олені бродять в березневім соці. І стилізовані сплітаються сади у маєві густих обрамлень, мереживом найтоншим мерехтить геометричний космацький орнамент.

Ігор Калинець

Святковий одяг писанкарки, святковий настрій у хаті, думки лише про хороше — ось основа того диво-яйця, що ставало барвистою писанкою в руках майстрині. Писанкою, яка дарувала радість, була символом добра, поваги, достатку в домі.

Для виготовлення писанки необхідні спеціальні інструменти та матеріали.

Насамперед – **писачок** (рис. 1). Роблять його з м'якого металу у вигляді лійки і прикріплюють тонким дротом до дерев'яного стержня (іноді використовують металевий наконечник шнурівки (рис. 2)). Можна писати і звичайним металевим пером (рис. 3), і головкою шпильки (рис. 3а).

Потрібна також **сушарка** (рис. 4, 4а). Це дощечка з цвяхами, набитими під невеликим нахилом так, щоб на них втрималося яйце.

З дроту можна скрутити **підтримувач** для занурювання яйця у фарбу (рис. 5).

Потрібен також кусок справжнього бджолиного воску, свічка (або інше джерело тепла) і, звичайно, фарби (природні або анілінові). Кожен колір має своє символічне значення:

● **червоний** – радість, любов, умилює духів (давня традиція жертвоприношення тварин духам і богам за їхню ласку й опіку);

● **жовтий, оранжевий** – тепло, світло, надія на краще життя;

● **зелений** – пробудження природи, надія на майбутній урожай;

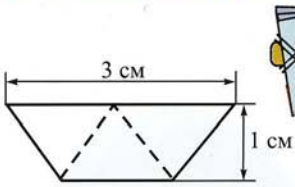
● **синій** – сила і здоров'я, здоровий дух;

● **чорний** – нескінченність життя людини, продовження його в потойбічному світі;

○ **білий** – чистота і світлість людської душі.

Для кожного регіону України характерні певні кольори та малюнки. На Тернопільщині побутують двоколірні писанки, причому найчастіше зустрічаються червоний (з усіма відтінками), зелений та синій кольори. Переважають геометричний і квітковий орнаменти.

Напрочуд барвисті писанки Карпат, де у тонкому сплетінні жовтих ліній красуються різнокольорові листки, квіти, ягоди, тварини та птахи.

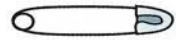
Pnc. 1

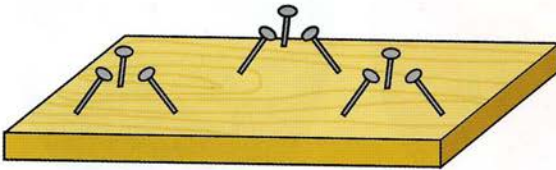
Pnc. 2

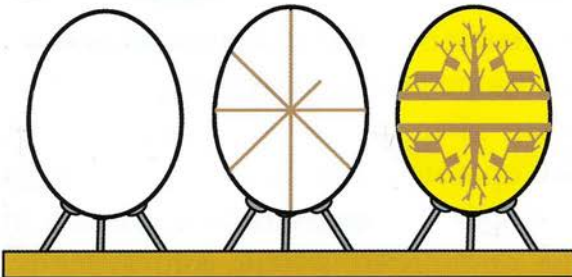
Pnc. 3

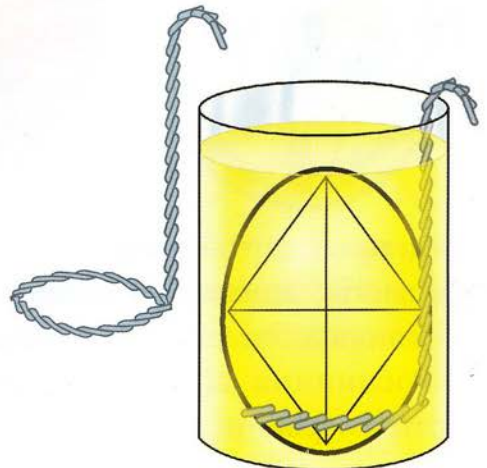
Pnc. 3a

Pnc. 4

Pnc. 4a

Pnc. 5

Види орнаментів та їх елементи

Писанковий візерунок складається з основи та орнаменту. Основу узору створюють поперечні та поздовжні лінії, що поділяють писанку на поля (площини) різних розмірів та форм (може бути 2, 4, 6, 8 частин).

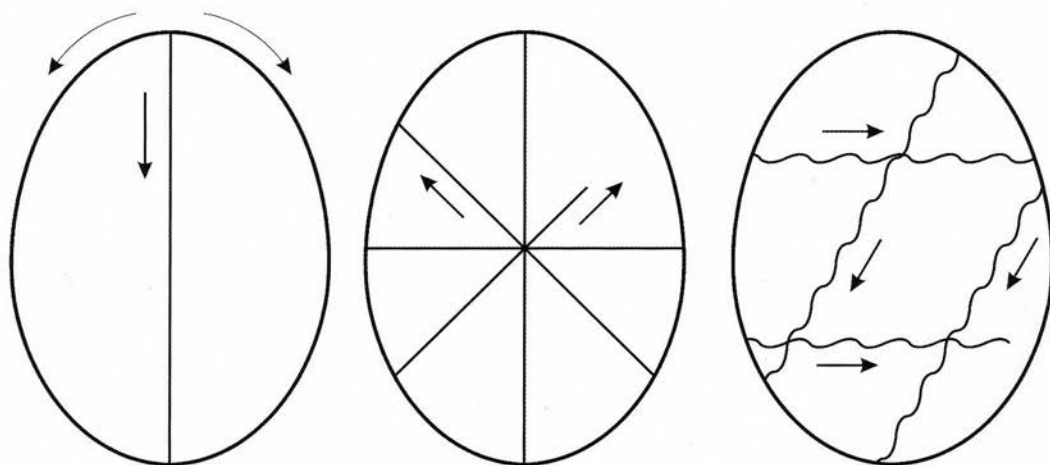

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Ці площини заповнюють орнаментами. Залежно від зображених предметів, орнаменти поділяють на рослинні, тваринні, пташині, людиноподібні та геометричні.

Рослинний, або фітоморфний орнамент (від латинського слова “фіто” – рослина і грецького “морфе” – форма) складається зі стилізованих, тобто зображених спрощено, квітів, листя, гілок, плодів (рис. 1, 2).

Тваринний, або зооморфний орнамент (від грецького “зоо” – тварина, жива істота) створюється з окремих фігурок звірів, домашніх тварин, комах, риб (рис. 3, 4).

Пташиний, або орнітоморфний орнамент (від грецького “орніс” – птах) відображає стилізовані, спрощені фігурки птахів (рис. 5, 6).

Рис. 4

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 7

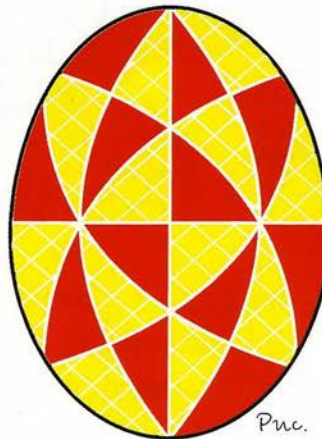

Рис. 8

Рис. 9

Людиноподібний, або антропоморфний орнамент (від грецького “антропос” – людина) складають переважно зі спрощених фігурок людей – в народі їх називають “ляльками”, “куклами” (рис. 7).

Геометричний орнамент – безконечна смужка, символ життя та часу; його основу утворюють квадрат і ромб, прямі й хвилясті лінії у поєднанні з кружечками та крапками (рис. 8, 9).

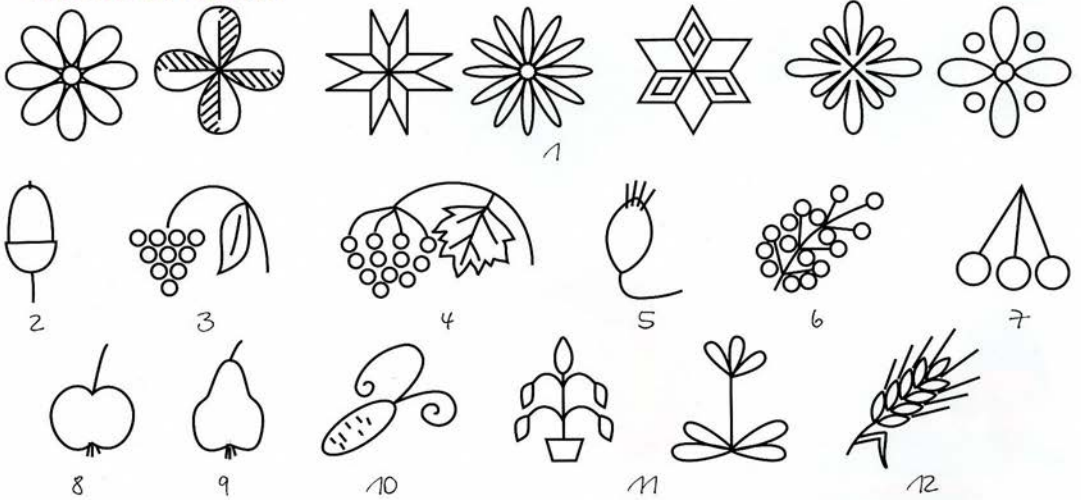
У рослинних орнаментах писанкарі зазвичай використовували елементи рослин, поширених у рідному краї.

Листя

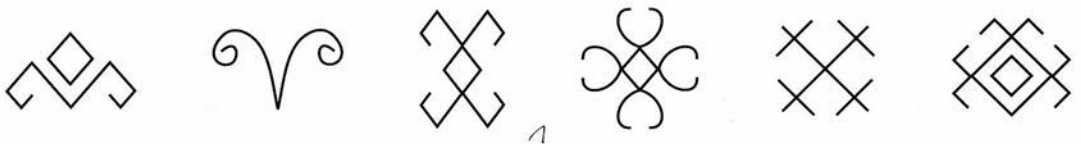
1 – листок дуба; 2 – листок винограду або калини;
3 – вербова гілочка; 4 – листок барвінку;
5 - 9 – різні варіанти листків та їх елементів.

Квіти та плоди

1 – різні види “руж”; 2 – жолудь; 3 – виноград; 4 – калина;
5 – шипшина; 6 – ягоди; 7 – вишеньки; 8 – яблуко; 9 – груша;
10 – огірочок; 11 – вазони; 12 – колосок.

Для геометричних орнаментів характерні:

1 – баранячі роги, баранці, ріжки;

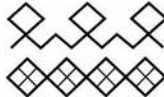

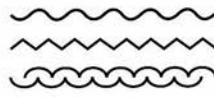
2

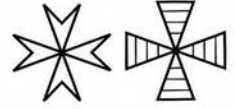
3

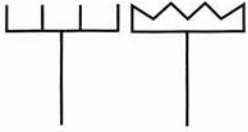
4

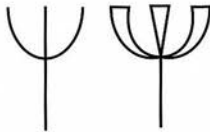
5

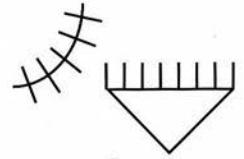
6

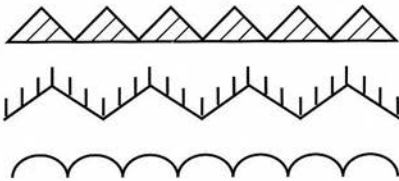
7

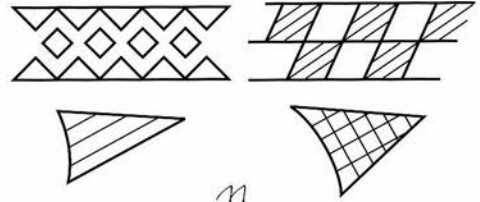
8

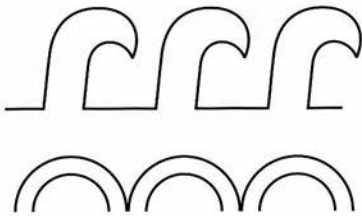
9

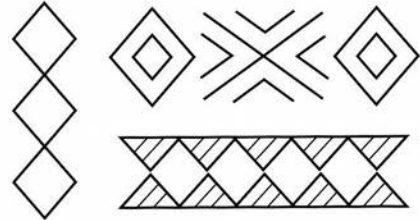
10

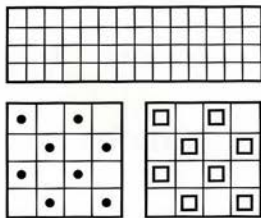
11

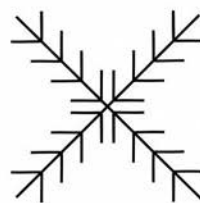
12

13

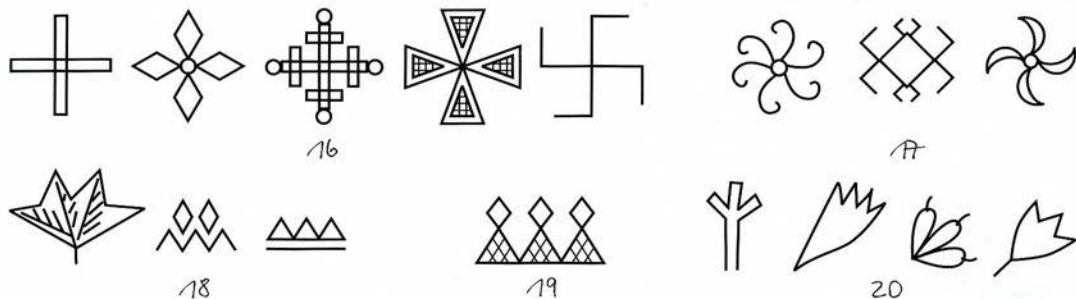
14

15

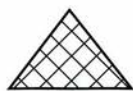

- 2 – безконечник; 3 – кривульки; 4 – віконця; 5 – змійки;
 6 – вітрячки; 7 – грабельки; 8 – вила; 9 – гребінці;
 10 – зубчики; 11 – клинці; 12 – хвильки; 13 – дзвіночки;
 14 – решітки; 15 – сосонки;

16 – хрести; 17 – павучки; 18 – зуби; 19 – ляльки; 20 – лапки.

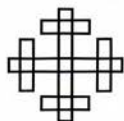
На великодньому яйці були і так звані **релігійні знаки**, якими розписували писанки ченці при монастирях.

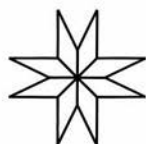
Трикутник репрезентує Трійцю; сітка – потяг Христа до людей.

Риба – символ Христа; перші букви слів “Ісус Христос – Син Бога-Спасителя” грецькою мовою утворюють слово “ichthys”, що означає “риба”.

Хрест – емблема страждання, смерті і воскресіння Христа; зустрічається в багатьох формах.

Шестикутна або восьмикутна зірка – символ воскресіння і безсмертя Христа.

Зірки – вічність життя земного, що продовжується на небесах.

Крапки – сльози Діви Марії, яка вічно оплакує Христові муки.

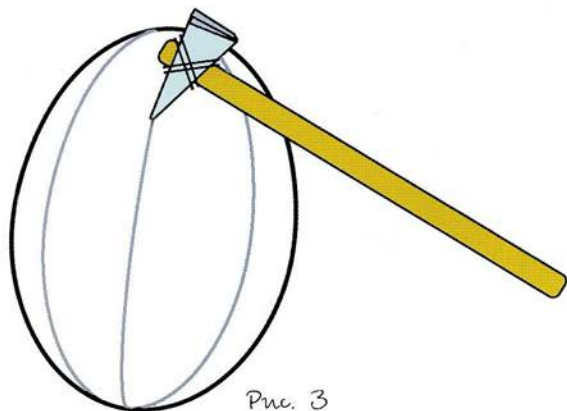
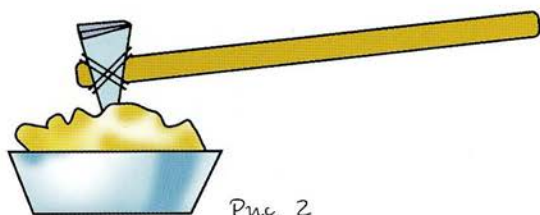
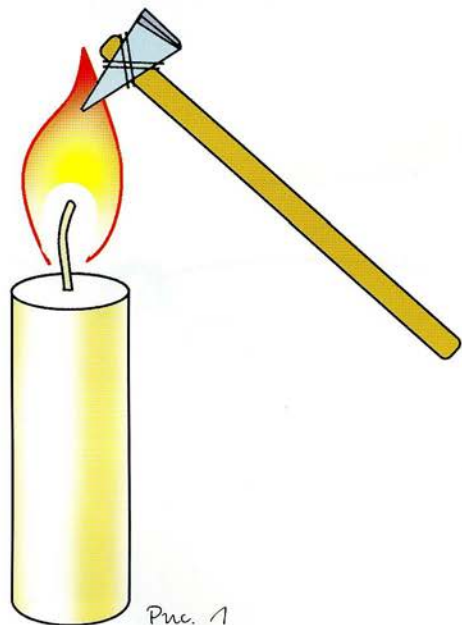
Хвилі, кривульки та стрічки без початку і кінця символізують вічність.

Послідовність виконання роботи

Писанку можна писати на вареному яйці: пролежавши певний час в одному положенні, вона всередині засохне і зберігатиметься роками. Пишуть писанку і на сирому яйці, а потім видувають середину, пробивши в шкаралупі маленькі отвори з протилежних боків.

Перед початком роботи потрібно підготувати всі необхідні інструменти й матеріали: писачок, віск, свічку, фарби, розчини фарб (в окремих склянках), сушарку, серветки.

На знежирену розчином оцту (1:2 частин води) поверхню яйця наносять воском лінії основи.

Для цього нагрівають писачок над полум'ям свічки (рис. 1) і занурюють у віск (рис. 2). Відразу ж наносять візерунок (рис. 3). На початках лінії основи можна легенько позначити простим олівцем.

Спершу наносять візерунок, який має залишитися білим (рис. 4). Тоді занурюють яйце у розчин жовтої фарби (рис. 5). Послідовність кольорів визначають окремо для кожного випадку, але завжди керуються принципом “від найсвітлішого — до найтемнішого”.

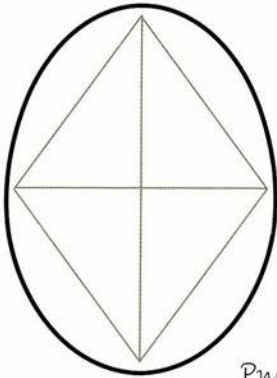

Рис. 4

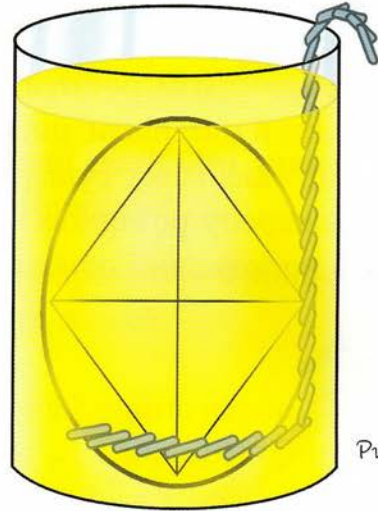

Рис. 5

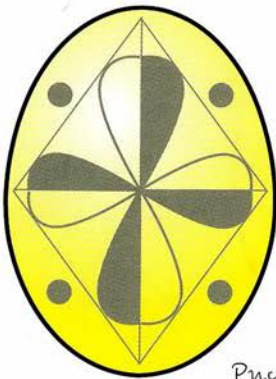

Рис. 6

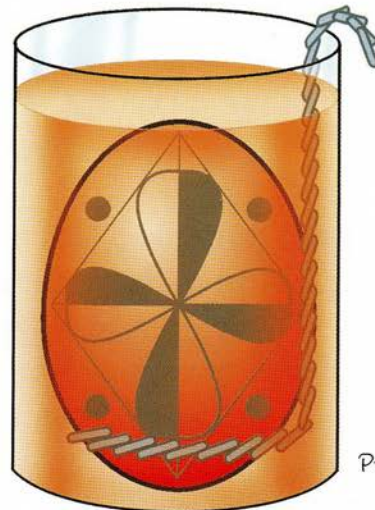

Рис. 7

Потім яйце витягують, підсушують 10-15 хвилин, наносять візерунок, який має бути жовтим (рис. 6), і занурюють у розчин червоної фарби (рис. 7).

Протримавши яйце 10-15 хвилин у червоній фарбі, його витягують і добре просушують на сушарці. Тоді наносять узор, який має бути червоним (рис. 8), і занурюють яйце в зелену фарбу (рис. 9).

Рис. 8

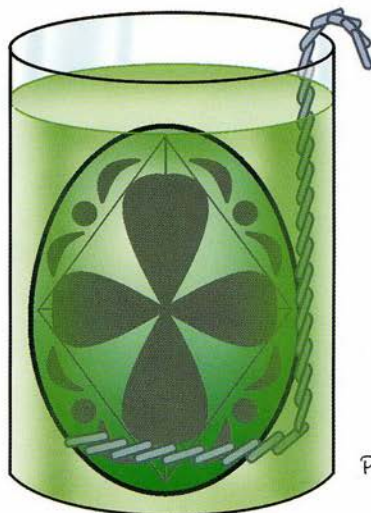

Рис. 9

Рис. 10

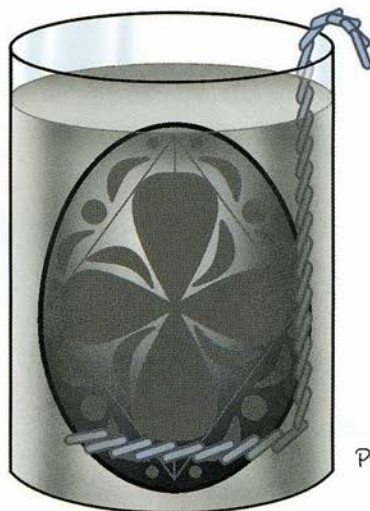

Рис. 11

Далі яйце знову обов'язково просушують і наносять візерунок, який має бути зеленим (рис. 10). Насамкінець яйце занурюють у чорну фарбу (рис. 11).

Тепер писанка готова, але вона чорна і неприваблива (рис. 12). Добре підсушивши писанку (не менше 10 хвилин), акуратно нагрівають її над полум'ям свічки і витирають віск м'якою тканиною (байка, бавовна). Щоб не закоптити візерунок, яйце потрібно тримати не над свічкою, а трохи збоку (рис. 13).

Рис. 12

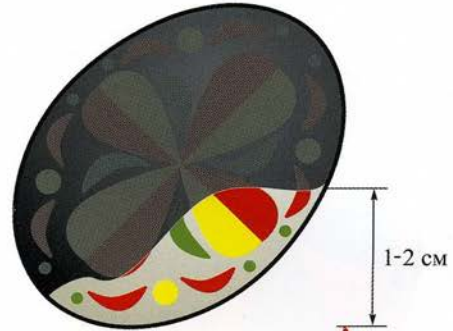

Рис. 13

Рис. 14

Нарешті робота завершена (рис. 14). Тож котися, писанко, у світ людям на добро, на щастя, на долю!

Мов сонечко, маленьке і чарівне,
котилась писанка із маминих долонь.
Як символ радості і щастя, щось магічне,
як хліб, вода, земля і як вогонь.

Писанки із колекції автора

